

Κεφάλαιο 44

Ενδεικτικοί διδακτικοί στόχοι

- Να εκτιμήσουν οι μαθητές τις αναφορές του ρήτορα στη ζωή και το θάνατο των πεσόντων προκειμένου να παρηγορήσει τους συγγενείς τους.
- Να επισημάνουν τους ορισμούς που δίνει για την ευτυχία ο ρήτορας και να αναγνωρίσουν την αξία τους ως λόγων παρηγορητικών.
- Να κατανοήσουν τις δυσκολίες που αναγνωρίζει ο Περικλής στην προσπάθειά του να παρηγορήσει τους συγγενείς των πεσόντων.
- Να αναγνωρίσουν τα επιχειρήματα που επικαλείται ο ρήτορας για την παρηγοριά των συγγενών.
- Να διακρίνουν τις προτροπές του προς τους ζωντανούς.

1. Ερμηνευτικές ερωτήσεις

1.1. Ερωτήσεις ανοικτού τύπου (ανάπτυξης και σύντομης απάντησης)

1. Η παραμυθία του Περικλή προς τους γονείς απορρέει περισσότερο από τη λογική ή από το συναίσθημα; Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.
2. Ο Περικλής ήταν ένθερμος οπαδός του «μέτρου». Να επισημάνετε τα στοιχεία που επιβεβαιώνουν την προσήλωσή του σ' αυτό.
3. Με ποιο τρόπο, σύμφωνα με τον Περικλή, οι γονείς των νεκρών θα αντλήσουν κουράγιο, για να υπομείνουν τον πόνο τους;
4. Ποιο περιεχόμενο δίνει ο Περικλής στην ευτυχία; Να παρουσιάσετε τις απόψεις του.
5. Να συγκρίνετε τις απόψεις που διατυπώνει ο Περικλής στο κεφάλαιο 43 με εκείνες του κεφαλαίου 44.
6. Να αναλύσετε τις έννοιες του «εὐτυχοῦς» και της «λύπης» κάνοντας αναφορά στο συσχετισμό που γίνεται από τον Περικλή γι' αυτά.
7. Τι επιδιώκει ο Περικλής με το να παρουσιάζει την «τελευτήν» ως «εὐπρεπεστάτην»;
8. Ποια κατάσταση αποτελεί, κατά τη γνώμη του Περικλή, την απόλυτη ευδαιμονία;

9. Να παρουσιάσετε το περιεχόμενο της ευτυχίας, όπως το συναντήσατε και σε άλλα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.
10. Να αναφέρετε τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί ο Περικλής, για να μετριάσει τον πόνο των γονέων.¹
11. Να επισημάνετε το σημείο του κειμένου, όπου ο Περικλής εκφράζει την άποψή του για τη δυσκολία της προσπάθειάς του να πείσει τους γονείς των νεκρών και να το αναλύσετε.
12. Στο κεφάλαιο 44 ο Περικλής διατυπώνει δύο αντιφατικούς μεταξύ τους ορισμούς της ευτυχίας. Να τους επισημάνετε και να παρουσιάσετε τα επιχειρήματα με τα οποία ο ρήτορας καταλήγει σε καθέναν απ' αυτούς.
13. Ποιος από τους ορισμούς που δίνει ο Περικλής στην ευτυχία βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικότητα και ποιος χαρακτηρίζεται από τάση εξιδανίκευσης; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
14. Για ποια αγαθά, σύμφωνα με τον Περικλή, λυπάται περισσότερο ο άνθρωπος και γιατί;
15. Πώς θα λειτουργεί η θέα της ευτυχίας των άλλων για τους γονείς που έχασαν τα παιδιά τους στο πεδίο της μάχης;
16. Ποιο είναι το περιεχόμενο που δίνει ο Περικλής στη λέξη «καρτερία» και γιατί αυτή θα λειτουργεί καταπραϋντικά για τον πόνο των γονέων;²
17. Είναι πειστική η άποψη, σύμφωνα με την οποία η «τέκνωσις ἐπιγιγνομένων» θα επιφέρει σε μερικούς γονείς «λήθη»; Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.
18. *«ἰδίᾳ τε γάρ τῶν οὐκ ὄντων λήθη οἱ ἐπιγιγνόμενοί τισιν ἔσονται, καί τῃ πόλει διχόθεν, ἔκ τε τοῦ μὴ ἐρημοῦσθαι καί ἀσφαλείᾳ, ξυνοίσει»³*: Το επιχείρημα αυτό του ρήτορα φαινομενικά αντιφάσκει με όσα ανέφερε προηγουμένως για την «τέκνωσιν». Να επισημάνετε τη φαινομενική αντίφαση και να εξηγήσετε τη σκέψη με την οποία ο Περικλής φθάνει στη συγκεκριμένη διατύπωση.
19. Ποια άποψη διατυπώνει ο Περικλής για την ίση συμμετοχή στις αποφάσεις της πόλης και των γονέων που έχουν παιδιά και των γονέων που δεν έχουν παιδιά;

20. Η θέση του Περικλή, σύμφωνα με την οποία οι γονείς που έχουν παιδιά λαμβάνουν ορθότερες αποφάσεις για την πόλη, μπορεί να γίνει αποδεκτή χωρίς αντίλογο; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
21. Ποια προτροπή απευθύνει ο Περικλής στους «παρηγηκότας»; ⁴
22. Ποια άποψη διατυπώνει ο ρήτορας για τα γηρατειά;

1.2. Συνδυασμός ερωτήσεων σύντομης απάντησης και ελεύθερης ανάπτυξης

1. α) Για ποιο λόγο ο ρήτορας απευθύνεται στους γονείς των νεκρών που ήταν παρόντες στην ταφή;
β) Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
2. α) Ποιοι γονείς, κατά τον ρήτορα, αποτελούν μεγαλύτερη εγγύηση για την ασφάλεια της πόλης;
β) Πώς αιτιολογεί την άποψή του;
3. α) Τα επιχειρήματα του Περικλή στο κεφάλαιο 44 χαρακτηρίζονται από πειστικότητα ή όχι; ⁵
β) Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
4. α) Πώς ορίζει ο Περικλής την ευτυχία; ⁶
β) Οι αντιλήψεις αυτές ισχύουν στην εποχή μας;

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Τα επιχειρήματά του είναι: α) ο τρόπος ζωής των γονέων (πολύτροπες αλλαγές), β) ο τρόπος που πέθαναν τα παιδιά τους (ευπρεπέστατα) και γ) η ποιότητα του πόνου των γονέων (ευπρεπεστάτη), τιμημένος θάνατος, τιμημένο πένθος.
- ² «καρτερεῖν χρῆ»: Δεν αναφέρεται ως παρηγοριά, αλλά ως πίστη ότι τα παιδιά που θα γεννηθούν θα βοηθήσουν στη λήθη των χαμένων. Μετά τη δυσκολία της πειθούς (*χαλεπόν*) ακολουθεί η ανάγκη (*χρῆ*) της καρτερίας.
- ³ «Για μας σήμερα έρχεται βέβαια σαν αταίριαστο κάπως, σ' ένα παραμυθητικό λόγο για τους γονείς να τονίζεται περισσότερο η σημασία που έχουν τα καινούργια παιδιά για την πολιτεία παρά για τους ίδιους, καθώς η ωφέλεια παρουσιάζεται για τους γονείς αρνητική μόνο (*λήθη τῶν οὐκ ὄντων ἔσσονται*), ενώ για εκείνη και αρνητική και θετική. Ο πολιτικός όμως που μιλεί, είτε Περικλή είτε Θουκυδίδη τον πεις, είναι το μόνο φυσικό και σωστό κι εδώ ακόμα να σκέπτεται την πόλη πιο πολύ από τα άτομα, ακόμα να περιορίζει την παρηγόρησή του στην ειδική ωφέλεια, που θα έχουν οι γονείς από τα νέα παιδιά, ότι θα τους βοηθήσουν να ξεχάσουν τα παλιά που σκοτώθηκαν» (Βλ. Ι. Θ. Κακριδή, ό.π., σ. 107).
- ⁴ Βλ. Ι. Θ. Κακριδή, ό.π., σσ. 108-109.
- ⁵ «Κρίνοντας την επιχειρηματολογία του Περικλή και συγκρίνοντάς την με την αντίστοιχη επιχειρηματολογία των ρητόρων άλλων Επιτάφιων λόγων που σώζονται, διαπιστώνει κανείς πως η τελευταία διακρίνεται για το βαθύτατο συναισθηματισμό και την απαλή τρυφερότητα, ενώ η πρώτη είναι αρκετά ψυχρή και ορθολογική. Σ' αυτό το σημείο η επιχειρηματολογία του Περικλή έρχεται σε αντίθεση με τη ζεστασιά και τη λάμψη της απλοϊκής ομιλίας, όπου εξαίρονται το μεγαλείο της πόλης, οι ευκαιρίες και οι ιδιότητες των πολιτών. Οι προτροπές του χαρακτηρίζονται κούφιας και κενές (Ehrenberg, *From Solon to Socrates*, London, 1968, 263) και προσφέρουν επιχειρήματα σ' αυτούς που αμφισβητούν την άποψη ότι ο *Επιτάφιος* λόγος του Περικλή παρουσιάζει στον αναγνώστη μια ιδανική μορφή της Αθήνας του 5ου αιώνα π.Χ.» (Βλ. Α. Φραγκούλη, ό.π., σσ. 143-144).
- ⁶ Ευτυχία κατά τον ρήτορα θεωρείται: α) ο τιμημένος θάνατος στο πεδίο της μάχης, β) το τιμημένο πένθος των γονέων για τα ηρωικά παιδιά τους, γ) η σύμπτωση του τέλους της ευτυχίας με το τέλος της ζωής.